

PAMÁTCE VELKÉHO FILOZOFA (EDMUND HUSSERL)

Lev Šestov

Max Scheler se na mně během debaty při našem posledním setkání, k němuž došlo dva týdny před jeho smrtí, náhle obrátil s otázkou: „Warum sind Sie mit so einem Ungestum gegen Husserl losgegangen?“ Samotný Husserl, když jsem k němu zavítal ve Freiburgu, mě představil svým americkým návštěvníkům, profesorům filozofie, následovně: „Můj kolega ten a ten, nikdo na mně nikdy nezaútočil tak ostře jako on – a tak vlastně vzniklo naše přátelství.“ Husserlova slova ohromí jistě především proto, že byla známkou nadhledu, jevu tak vzácného dokonce u významných filozofů. Jeho zajímá především pravda, a v rámci hledání pravdy se přátelství s ideovým protivníkem jeví nejen možné, ale je takřka nutností. To je pro Husserla nanejvýš příznačné a čtenář bezpochyby tento jeho povahový rys právem ocení. Teď nás však zajímá něco jiného: co mě přimělo k onomu ostrému výpadu. Domnívám se, že pro pochopení tak obtížné a zároveň pozoruhodné husserlovské fenomenologie bude užitečné vyložit nejen jeho vlastní učení, ale i důvody, kvůli nimž se mi jevílo a doposud jeví tak dalece nepřijatelné. Výhrady zpravidla neosvětlují pouze myšlenky namítajícího, nýbrž i toho, proti němuž jsou namířeny.

S Husserlovými pracemi – v té době existovala teprve jeho *Logische Untersuchungen* – jsem se seznámil už hodně dávno, někdy před třiceti lety. Tato kniha mě doslova ohromila. Mezi autory filozofické literatury počátku dvacátého století by se našel málokdo, jenž by se Husserlovi vyrovnal co do síly, odvahy, hloubky a závažnosti myšlenek. K našemu osobnímu setkání pak došlo mnohem později, když se v *Revue Philosophique* objevily někdy před deseti lety moje články, v nichž jsem se mu věnoval. Dostal jsem pozvání do Amsterdamu, abych představil svou práci na půdě tamní filozofické společnosti. Po svém příjezdu jsem se dozvěděl, že o něco později, tedy až po mém referátu vystoupí i Husserl, a že když se dozvěděl, že budu v Amsterdamu také, vyslovil přání, abych na něho počkal, až přijede, abychom se seznámili.

Nemusím snad ani dodávat, že jsem s radostí svůj odjezd o několik dní odložil. Už tenkrát jsem byl příjemně překvapen, že si Husserl přeje setkat se svým zapřísahlým ideovým protivníkem, vždyť takový jev je vzácný, téměř nepravděpodobný.

K našemu prvnímu setkání došlo ve filozofické společnosti večer před jeho přednáškou. Do filozofických diskuzí jsme se pochopitelně nepouštěli, Husserl se zabýval vlastním příspěvkem, který pak trval přes dvě hodiny, a on ho mimochodem přednesl s neobyčejnou lehkostí, vestoje, jako by mu nebylo 70, ale 40 let. Požádal tenkrát jednoho člena společnosti, u kterého se s manželkou ubytovali (v Amsterdamu to tehdy chodilo tak, že vystupující nebydleli v hotelu, ale u členů filozofické společnosti), aby mě pozval nazítří k sobě domů na oběd. Během oběda se o filozofii pochopitelně nehovořilo. Nicméně hned po obědě, jakmile jsme přešli z jídelny do hostitelovy pracovny, se Husserl rozhovořil na filozofická témata, přičemž přešel rovnou in medias res. To je pro Husserla rovněž charakteristické. Vzpomínám si, jak jsme několik dní nato společně obědvali u jiného člena

společnosti, a když hostitel, velmi bohatý člověk a zanícený bibliofil, začal Husserlovi po obědě ukazovat vzácné tisky ze své knihovny – jako například první vydání Kritiky čistého rozumu nebo Spinozovu Etiku – a Husserl si k obrovskému hostitelovu zklamání vzácné knihy roztržitě prohlížel, po nějaké chvíli mě odvedl stranou a začal se mnou probírat filozofická témata. Stejně zaujetí pro otázky, kterými se zabýval, se projevilo i tehdy, když jsem začal na žádost profesora Andlera zjišťovat, zda by Husserl přijal pozvání do Paříže přednášet na Sorbonně. Jediné, co ho zajímalo a na co se mě ptal, bylo: „Myslíte, že se v Paříži najdou lidé, kteří ovládají němčinu a jsou s to proniknout do mé problematiky?“ Husserl byl zcela pohřížen do filozofických úloh, s nimiž zápolil. To se samozřejmě projevilo během všech našich diskuzí, poprvé v Amsterdamu, později ve Freiburgu a v Paříži. Nejzajímavější a nejvýznamnější doznání jsem od něho uslyšel už během našeho prvního rozhovoru: „Neměl jste pravdu,“ začal a pustil se do mně neuvěřitelně ostře a zaníceně. „Vy jste ze mne udělal doslova kamennou sochu, postavil na vysoký podstavec, abyste pak úderem kladiva tu sochu roztránil na padrť. Ale copak jsem opravdu z kamene? Jako byste si nevšiml, co mně donutilo k tak radikální definici otázky o existenci našeho vědění a revizi v současnosti převládající teorie poznání, která mě samotného kdysi uspokojovala neméně než jiné filozofy. Čím hlouběji jsem se nořil do základních problémů logiky, tím více jsem cítil, že se naše věda, naše vědění potácí, kolísá. Až jsem nakonec ke svému nepopsatelnému zděšení dospěl k přesvědčení, že pokud je současná filozofie posledním slovem, které je člověku dáno vyřknout o podstatě vědění, pak vědění postrádáme. A nastal okamžik, že když jsem jednou vystoupil za katedrou s výkladem oněch idejí, které jsem převzal od našich současníků, pocítil jsem náhle, že nemám co říci, že vystupuji před posluchače s prázdnými rukama a s prázdnou duší. Tehdy jsem se odhodlal jak ve vlastním zájmu, tak i v zájmu svých posluchačů podrobit všechny existující teorie poznání oné nemilosrdné a tvrdé kritice, která vyvolala u mnohých rozhořčení; na druhé straně jsem začal hledat pravdu právě tam, kde ji doposud nikdo nehledal, jelikož nikdo nepřipouštěl, že by ji tam bylo možné nalézt. Tak vznikly moje *Logische Untersuchungen*, což vy jste odmítl vzít na vědomí, nechtělo se vám uslyšet a spatřit v mém boji, v mém nezkrotném *entweder-oder* výraz toho, čím byl, to jest výrazem přiznání, že pokud nebudou silou našeho rozumu překonány pochybnosti, které ve mně hlodaly, pokud jsme odsouzeni i nadále k více či méně důkladnému zahlazování prasklin a štěrbin, které se před námi pokaždé rozevírají v našich gnozeologických konstrukcích, pak se jednoho krásného dne naše veškeré poznání zhortí a my se ocitneme před ubohými troskami někdejší vznešenosti.“ Přibližně těmito slovy, nicméně s daleko větší vehemencí a elánem, s tím mimořádným zápalem, který se projevoval ve všech jeho úžasných spisech a projevech, mi vykládal o pramenech své odvážné a originální filozofie, která tak nelítostně rozprášila základní ideje předních současných myslitelů. *Logische Untersuchungen* a jeho další díla byla – a domnívám se, že nijak nepřeháním – vražděním – nikoli však nevíňátek (nemluvíta nefilozofují), ale starců; zároveň se ukázala jako grandiózní a velkolepý pokus najít pro naše poznání oporu, kterou – zde si dovolím použít metaforu – nepřemohou ani brány pekel. A hovořil o tom s takovou upřímností, s takovým zanícením, s takovým tvůrčím nadšením, že si myslím, že pokud by ho vyslechl někdo, kdo o filozofii nemá ani ponětí, zjistil by, že otázky vytyčené Husserlem nebyly otázkami teoretickými (jejichž řešení, ať již je jakékoli, je nám lhostejné, a tudíž přijatelné), nýbrž, dle jeho vlastních slov, otázkami života a smrti. V Husserlovi se podobně jako v Shakespearově Hamletovi probudilo ono strašné, osudové „být či nebýt“ nebo, ještě lépe, zmocnila se ho hamletovská (přesněji shakespeareovská) upřímnost: čas se vymknul z dráhy. To, co říkal, na člověka působilo

skutečně ohromujícím dojmem. Nikdy nezapomenu na své první osobní setkání s Husserlem, podobně jako mi nikdy z paměti nevyvane, jaký účinek na mně mělo čtení jeho děl o dvacet let dříve. Setkání s vynikajícími představiteli lidského ducha zanechává v našich duších nesmazatelné stopy.

Také jsem mu to upřímně řekl: „Máte samozřejmě pravdu, obořil jsem se na vaše ideje s veškerou vehemencí, kterou jsem v sobě dokázal najít. Avšak právě proto a pouze proto, že jsem pocítil obrovskou sílu vašeho myšlení, která nemá obdoby, stejně jako to, co jste mi právě vyprávěl o vnitřních zdrojích vašich tak originálních a odvážných myšlenek. Nepochybuji o tom, že ve Francii, kde vás před uveřejněním mých článků takřka nikdo neznal (pokud vůbec kdo), již vědí, že v sousední zemi žije filozof, před nímž se odkryly horizonty doposud v husté mlze tradičních klíšé nikým nevidané. Příkrost mých výpadů nejen že neoslabuje, nýbrž ještě zdůrazňuje obrovský význam toho, co jste vykonal pro filozofii. Pro boj s vámi je třeba napnout veškeré duševní síly, přičemž předpokladem každého napětí je vaše a s ní související razance. Předě mnou vyvstalo hrozné dilema, buď budu akceptovat všechno, co říkáte, a to nejen to, co jste již vyslovil, ale i všechny závěry, k nimž filozofie zavazuje, anebo se proti vám vzbouřím. A tak tu před vámi prohlašuji, že pokud mě na onom světě obviní z toho, že jsem rozpoutáním boje proti *Selbstevidenz* zradil filozofii, poukáží na vás, a budete to vy, kdo se ocitne v plamenech, nikoli já. Tak dlouho, tak zostrá a neúprosně jste mne hnal a pronásledoval svými evidencemi (*Selbstevidenz*), že jsem neměl jiné východisko: buď se před vámi bezvýhradně pokořit, nebo se odhodlat k zoufalému kroku – vzbouřit se ani ne tak proti vám, ale proti tomu, co je doposud považováno za nesporný základ veškeré filozofie, veškerého myšlení, tedy vzbouřit se proti evidencím. Měl jste naprostou pravdu, když jste prohlásil, že se čas vymknul z dráhy, že se vazby mezi časy rozpadly. Vazby mezi časy se skutečně rozpadají následkem každého pokusu postřehnout sebemenší prasklinu v základech, na nichž spočívá naše vědění. Je však nutné uchovat naše vědění za každou cenu? Je opravdu nutné vracet čas zpátky do jeho dráhy, z níž byl odhozen? Nebo spíš naopak? Co kdyby se ještě popostrčil, aby se rozbil napadrt?“

(...)

Filozofa ani trochu nezajímají jednotlivé soudy Ivana nebo Petra, že $2 \times 2 = 4$. Na jeden a tentýž předmět existují tisíce jednotlivých názorů, ale pravda je jen jedna.

„Když přírodovědec ze zákonů páky, zákona tíže apod. vyvozuje fungování určitého stroje, prožívá v sobě jistě všelijaké subjektivní akty. To, co jednotně myslí a spojuje, jsou ale pojmy a věty s jejich předmětnými vztahy. Subjektivnímu spojení myšlenek přitom odpovídá objektivní (tj. evidentně ‚dané‘ objektivitě se adekvátně přízpůsobující) významová jednota, která je tím, čím je, ať už ji někdo v myšlení aktualizuje, či nikoli.“ (Logická zkoumání II/1, B 94, str. 100) Tatáž myšlenka je ještě jasněji vyjádřena v prvním svazku Logická zkoumání. „Pokud by byla veškerá hmota podléhající gravitaci zničena, nebyl by tím zrušen gravitační zákon, jen by zůstal bez možnosti faktického použití. Tento zákon přece nevypovídá nic o existenci hmoty podléhající gravitaci, nýbrž vypovídá pouze o tom, co této hmotě přísluší jako takové.“ (Logická zkoumání I, A/B 150, str. 137) V těchto kategorických slovech lze odhalit podstatu fenomenologie. Tato idea prostupuje veškeré Husserlovo myšlení.

A aby nebylo žádných pochybností o tom, o co usiluje, ilustruje Husserl svou myšlenku následujícím příkladem: „Tím, co např. znamená výpověď π je *transcendentní číslo*, co jí rozumíme, když ji čteme, a co jí míníme, když ji vyslovujeme, není nějaký individuální, pouze vždy se opakující rys našeho prožitku myšlení. Tento rys je případ od případu vždy

individuálně různý, avšak smysl výpovědi má být *identický*... Oproti této neomezené rozmanitosti individuálních prožitků je však to, co je v nich vyjádřeno, všude něčím identickým, je to totéž v nejpřísnějším smyslu slova. Význam věty se spolu s počtem osob a aktů nezmnožuje, soud v ideálně logickém smyslu je jeden... Nejedná se zde přitom ani o pouhou hypotézu, která by se měla ospravedlnit teprve svou objasňovací účinností; pojmáme to spíše jako určitou bezprostředně uchopitelnou pravdu, čímž se podřizujeme poslední autoritě jakýchkoli otázek týkajících se poznání, totiž evidenci.“ (Logická zkoumání II/1, A 100, str. 105) Takovým jazykem promluvil Husserl tváří v tvář současné filozofii, bázlivě schovávající své relativistické cíle pod mlhavými teoriemi novokantismu. Pravda je stejná jak pro lidi, tak pro anděly i bohy. Pravda se opírá o evidenci, a jsou vůči ní bezmocní jak smrtelní, tak i nesmrtelní. Proto filozofie začíná tím, čemu Husserl říká fenomenologická redukce. Abychom se dobrali zdrojů, počátků, kořenů všeho, je zapotřebí se odtrhnout od všeho reálného, od proměnlivých, přechodných jevů, dát je, Husserlovými slovy, tak říkajíc do závorek. Pak za závorkami zůstane čisté, ideální bytí, které je právě tou filozofií hledanou pravdou, chráněnou před jakýmikoli pochybnostmi samotnou evidencí. Přičemž Husserl bez váhání prohlašuje: „Evidence není skutečně žádným indexem vědomí ulpívajícím na soudu (obvykle se mluví o evidenci jen u soudu), který by k nám volal jako mystický hlas z lepšího světa: Zde pravda!, jako by takový hlas měl nám, svobodným duchům, co říci a jako by nemusel vykazovat své oprávnění.“ (Ideje I, §300, str. 299)

Opakuji, nikdo ze současných filozofů se neodhodlal promluvit s takovou odvahou, razancí a silou o autonomní, na nikom nezávislé pravdě. Husserl nepřipouští pro většinu myslitelů tak lákavé kompromisy. Neboť evidence je poslední instancí, kde se lidskému duchu dostává plného a konečného uspokojení, jelikož naše poznání je iluzorní a lživé. A na zemi dříve nebo později vznikne říše chaosu a šílenství, ve které na mocenská práva rozumu, žezlo a jablko začne vznášet nárok každý, kdo nebude líný napřáhnout ruku, a „pravda“ se přestane naprosto podobat oněm pevným, neměnným zákonům, které doposud hledaly a nalézaly exaktní vědy.

Zdroj citátů Husserla:

Edmund Husserl, Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I, §300, p. 299, přeložili Alena Rettová a Petr Urban, Praha: OIKOYMENH, 2004

Edmund Husserl, Logická zkoumání I: Prolegomena k čisté logice, přeložili Kristina S. Montagová a Filip Karfík, Praha: OIKOYMENH, 2009.

Edmund Husserl, Logická zkoumání II/1: Zkoumání k fenomenologii a teorii poznání, přeložili Petr Urban, Karel Novotný a Hynek Janoušek, Praha: OIKOYMENH, 2010.

Z ruského originálu přeložila Marzia PATON

Edmund Husserl